

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. avgusta 1876.

Obseg: Nekaj, kar naši kmetje večidel ne vedó. — Pogovor dveh vinorejcev v Weidling-u o trtni uši. — Kmetijski zgovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih. (Dalje.) — O pobiranju priklad za občinske potrebščine. — Ravnopravnost na železnicah. — Šolske novice. — Narodne mrvice iz Istre. — Mnogovrstne novice. — Pogovor Ljubljanskega „turčina“, Slovana in pravičnega Nemca o dogodbah na jugu. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Nekaj, kar naši kmetje večidel ne vedó.

Po spisu župnika Fišerja.

To „nekaj“, kar je neznano prav prav veliko kmetom, je to, kar visokoučeni in skušeni učenik kmetijstva baron Justus Liebig roparsko gospodarstvo imenuje. Roparsko gospodarstvo je pregrešno gospodarstvo z zemljo. Po Liebigovem nauku gospodar, ki je danes posestnik tega ali unega zemljišča, ni lastnik te zemlje, s katerim bi smel svojevóljno in poljubno ravnati; on je le živalec zemljišča, čegar dolžnost je, rodovitnost zemljišča, če ne pomnožiti, vsaj ohraniti, in v takem stanu ga zapustiti svojemu nasledniku. Tako ravnati silil naj bi ga lastni dobiček, pa tudi dolžnost proti človeštvu, ki dandanes živi, pa bode še živele v prihodnjih časih.

Potreba je tedaj naše kmete vse podučiti o škodljivem in tudi pregrešnem roparskem gospodarstvu. In to je namen tega spisa.

Znano je vsemu svetu, da, kakor človek in živali, tako tudi rastline potrebujejo primerne hrane (živeža) za tečno in zdravo življenje. O tej potrebi menda ni treba nikomur pridigovati, kajti stvar je jasna sama po sebi, da rastlina tudi je živa stvar in da živeža potrebuje, ako živetiti hoče.

Rastline, da morejo rasti, potrebujejo okoli 9 sort živežev; nobenega ne sme manjkati ali ga manj in drugačnega biti, sicer hirajo rastline.

Nekatere omenjenih 9 različnih živežev dobivajo rastline iz zraka po perji svojem (listih); vse pa dobivajo po koreninah iz zemlje, in sicer iz zemlje nekatere, ki jih v zraku ni, kakor, na priliko, so rudninske tvarine, izmed katerih so nekatere rastlinam neobhodno potrebne.

Podnebni zrak ima zmirom enako veliko zalogo tacihi živežev, ki jih rastline v-se srkajo po perji. Čem več perja in čem širjega perja ima rastlina, tem več se tacega, sebi tečnega živeža nasrka iz zraka. Perje je rastlinam blizo to, kar so človeku in živini pljuča, s katerimi sopejo, to je, zrak v-se jemljejo in iz sebe dihajo. Rastlina pri svetlobi iz sebe diha kislec, ki je človeku in živini zrak življenja, brez katerega živeti ne moreta, — v-se pa za živež sope ogelno kislino, katero človek in živina po pljučah in koži iz sebe diha. Rastlina po takem z ozirom na dihanje stoji v

nasprotji s človekom in živino, pa v nasprotji njima koristnem.

Še veliko več živeža pa rastline po koreninah svojih dobivajo iz zemlje. Iz zrnja, ki pod zemljo pride, klijejo koreninice in se spustijo bolj ali manj globoko pod zemljo in na vse strani. Končeki rastlin imajo sesalnice, ki so enake ustam našim, s katerimi živež srkajo za rastlino, ki nad zemljo raste.

Čem več ima zemlja tacega živeža v sebi, ki ga rastline potrebujejo, tem več bo pridelka. Al malokatera zemlja je taka, da ima vseh potrebnih živežev prav veliko v sebi, kajti kmalu popolnoma manjka tega ali unega od imenovanih 9 sort živežev, kmalu pa so živeži pričujoči v zemlji, al raztopljeni niso v njej, da bi jih usta koreninic posrkati mogla. Takim rastlinam, ki v divjem stanu rastejo, posebno plevélu ponuja zemlja zmirom dosti živeža. To vidimo iz tega, da je plevéla tu in tam kmalu veliko, pa se tudi lahko razume po tem, da divje rastline se le ondi zarastejo, kjer jim je zemlja po godu. Drevo v gozdu se povsod dobro počuti, kjer se mu pustí to, kar z njega pada (listje itd.), ker si s tem sam sebi gnojí in tega gnoja je vsako leto več, če se drevju listje pušča. Vzemi pa drevju te odpadke, s katerimi si sam sebi gnojí, pa boš videl, da začne hirati.

(Konec prihodnjič.)

Pogovor dveh vinorejcev v Weidlingu o trtni uši. *)

Vinorejec A. Kaj pa vi pravite k temu? Vodjo vinske šole v Klosterneuburgu sem vprašal: Ker se ni do sedaj posrečilo omejiti trtno uš, da ne gre dalje, kako pa bo s tem mrčesom vprihodnje?

Vinorejec B. Če se ne bo skrbno na to gledalo, da se hitro pokončá uš, so vse Weidlinške vinske gorice v 10 letih z njo okužene.

Vinorejec A. Kaj pa bo potem treba storiti?

Vinorejec B. Po vseh goricah bo treba zasaditi Amerikanskih trt.

Vinorejec A. Kako to! Vsaj ravno iz Amerike smo dobili to presneto uš.

Vinorejec B. V Ameriki so vse trte ušive.

*) Ta zanimivi pogovor smo vzeli iz časnika „Vaterl.“, ki kaže, kako zelo navskriž so si misli o trtni uši.

Vred.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 9. avgusta 1876.

O b s e g: Koliko je sadno drevó vredno? — Nekaj, kar naši kmetje večidel ne vedó. (Kon.) — Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih. (Dalje.) — Gospodarska novica. — Gospodarska skušnja. — Postava in službeno navodilo za c. kr. žandarstvo v našem cesarstvu. — Mnogovrstne novice. — Kranjica med Turki. — Mati ga izdá. (Dalje.) — Glasi o zadevah Turškega boja. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Koliko je sadno drevó vredno?

Umen gospodar iz Českega piše o tem vprašanji tako-le:

10 let v svoje gospodarske bukve zapisujem doneske enega najlepših sadnih dreves, ki jih imam v svojem majhnem vrtu. To drevó je močna in zdrava hruška, cepljena z „Liegelnovo zimsko maslenko“ (Liegel's Winterbutterbirne). Donesla je hrušek

1865. leta 1 vagan prodanih po 2 gold. — 2 gold.
1866. leta 17 vaganov po 3 gold. 25 kr. — 55 gold. 25 kr.

1867. leta 5 vaganov po 1 gold. — 5 gold.
1868. leta 14 vaganov po 2 gold. 25 kr. — 31 gold. 50 krajc.

1869. leta 8 vaganov po 2 gold. — 16 gold.
1870. leta 12 vaganov po 2 gold. 20 kr. — 26 gold. 40 krajc.

1871. leta 1½ vagana po 6 gold. — 9 gold.
1872. leta 18 vaganov po 3 gold. 75 kr. — 67 gold. 50 kr.

1873. leta 3 vagane po 5 gold. 75 kr. — 17 gold. 25 kr.

1874. leta 8 vaganov po 4 gold. — 32 gold.

Skupni donesek 261 gold. 90 kr.

Ako se temu znesku odbijejo stroški za gnojenje in gleštanje drevesa in za prodaj sadja z 20 gold., se more vsakoletni donesek počez računati na več kot 24 gold. Res, da so le nekatera žlahna drevesa, ki donašajo v krajih, ki so za prodaj sadja ugodni, toliko dobička; al če tudi so pri drugih drevesih pridelki manjši in stroški oskrbovanja nekoliko večji, gotovo je vendar, da se reja dobrega sadja dobro izplačuje.

Nekaj, kar naši kmetje večidel ne vedó.

Po spisu župnika Fišerja.

(Konec.)

Drugače pa, kakor z gozdnim drevjem, ki se samo po sebi zaseja, se godí z rastlinami, ki jih kmetovalci sami sejejo ali sadijo na polji, od katerega vsako leto pričakujejo obilih in dobrih pridelkov.

Čem bogateja je žetev na polji, temveč povžije žito ali kar si bodi tistih redivnih stvari, ki jih zemlja ima na njivah. S pridelanim žitom in družimi pridelki

pelje kmetovalec zemlji vzete živeže domú, le celó malo jih ostane še v strni in njenih koreninah. — Največ živeža iz zemlje povžijejo pa žita, sladkorna pesa in nekatere kupčijske rastline, sladkorna pesa pa celó skor še polovico več, kakor žito, vzame zemlji rastlinskega živeža.

Visokoučeni in skušeni Liebig zato po pravici stokrat in stokrat povdarja, da moramo po eni ali več žetvah vzete redivne stvari zemlji zopet popolnoma povrniti, ako hočemo, da njiva ostane rodovitna. Če pa hočemo rodovitnost njeno še bolj povekšati, treba, da jej še več povrnemo, kakor smo jej vzeli.

Če zemlji ne povrnemo popolnoma tega, kar smo jej vzeli, uboža reva in rastlinam ne more dajati potrebnega živeža. Čedalje manj ima redivne moči, ako nič ali če premalo gnojimo; pridelka bode vsako leto manj in nazadnje tako malo, da se ne izplačajo niti delo niti drugi stroški, ki jih imamo z obdelovanjem poljá.

Žalostna priča temu nam je Amerika, kjer naseljenci poljá niso celó nič ali le prav malo gnojili, misleč, da po požganem prvotnem gozdu bo zemlja jako bogata redivnih stvari za vsejane rastline. Izprva bilo je to res tako; al komaj je preteklo 50 let, ni na onih zemljiščih bilo skoro nobenega pridelka več, in naseljenci bili so primorani iskati si novih zemljišč, katerih v mnogih in velikanskih prvotnih gozdih severne Amerike ni težko dobiti.

Pa tudi pri nas v Evropi imamo take skušnje ondi, kjer z gnojem ne povračamo zemlji, kar smo jej vzeli s pridelki. V poslednjih 50 letih so se žitni pridelki zeló zmanjšali, skoro za polovico. Jaz sem 77 let star in sem pri plugu izrastel, zato ne govorim zanikerno. Mi smo dozdej premalo živinske klaje sejali in je še dandanes premalo sejemo, — smo zato premalo gnojá pridelali, pa še tega slabega — no! ali se je po vsem tem čuditi, da zavoljo pomanjkanja gnojá z žitom pridelujemo več prazne slame kakor polnega zrnja? Liebig trdi, da nazadnje bo pridelek naš le še sama slama, nič pa zrnja. Kaj tacega je on res že tudi v nekaterih krajih videl.

Priporoča se sicer kmetom, naj globokeje orjejo, da več pridelajo. Prav bilo bi to; al kdor globokeje orje, mora tudi bolje gnojiti, sicer doživi žalostne skušnje.

Priporoča se tudi kmetom umetni gnoj, če gnoja izpod živine nimajo dovolj. Tudi to bilo bi prav, ako

bi se kmet ne strašil stroškov za nakup umetnega gnoja in če bi znal ž njim prav ravnati.

Ko bi po nauku Liebigovem kmetovalci vse svoje pridelke v domačem gospodarstvu na prid obrnili, z njihovimi odpadki več gnoja pridelovali in gnoj bolje gleštali, potem bi se vé da več in boljšega gnoja imeli. Ko bi vrh tega še kaj travnikov imeli, ki bi jih z vodo napajati mógli, bi lahko brez družega gnoja več živinske klaje pridelali, iz katere bi živina več gnoja jim dala. Al, kakor žalibog kmetje gospodarijo, pridelajo le malo gnoja, pa še ta večkrat ni nič vreden; njivam se potem ne povrača, kar se jim jemlje — in tako zabredejo v tisto gospodarstvo, ki se po pravici „roparsko gospodarstvo“ imenuje in po katerem kmetije hirati morajo. To pa hočem drugi pot dokazati.

Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih.

Po „Oesterr. Landw. Wochenblatt.“

(Dalje.)

Meseca julija.

Dné	Leta	
29.	1561.	Pri pojedini bogatega Jakob Fugger-a v Avgsburgu so prvokrat na Nemškem na mizo prišli purani; ker so izrejeni bili na Laškem, so jih zategadel imenovali „Laške kokoši“.
29.	1590.	Strašanska vročina in suša je bila okoli Dunaja in sicer takošna (če je res?), da je seno na vozeh se po solnčnih žarkih vnelo; isti čas je bilo veliko požarov in tudi v gozdih na Českem in v Turingiji.
30.	1775.	je umrl Ch. Reichardt v Erfurtu; on je bil oče umnega vrtnarstva, in strokovnjak v kmetijstvu; spisal je slavnoznano nemško knjigo pod imenom: „Land- u. Gartenschatz“.
30.	1832.	je umrl J. A. Chaptal (reci Šaptal) grof Canteloupe v Parizu, slavni kemik in iznajdenik onega načina vino zboljševati, ki se še dandanes „šaptaliziranje“ imenuje.
31.	1860.	je bila mednarodna razstava in poskušnja z žitnimi kosilnicami v la Touilleuse-u na Francoskem.

Meseca avgusta.

1.	1866.	je bila mednarodna razstava orodij in priprav za ribštvo v Bolonji na Francoskem.
1.	1870.	se je ustanovila c. k. kemično-fizijologična poskuševalnica za sadje- in vinorejo v Klosterneuburgu poleg Dunaja.
2.	1830.	so se odpravili zadnji ostanki tlake in desetine v veliki vojvodini Oldenburški.
2.	1863.	Ukaz cara Ruskega Aleksandra II. oklicuje 2 milijona carskim posestvom podložnih kmetov za proste posestnike.
3.	1625.	Slavni vojskovodja Wallenstein, vojvoda Friedlanški, zasadi prve murbe na svojem posestvu v Gičinu na Českem, ter tako vpelje svilorejo v tej deželi.
4.	1789.	Državni zbor v Parizu odveže vse kmete na Francoskem desetine in tlake.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarske novice.

Prasiček s zaraščeno zadnjico.

Iz Črnomlja se nam poroča sledeče:

„Pred mesecem je starček Majerle v Karlovcu kupil na trgu 2 svinji; ena je bila breja in mu je pred 8 dnevi 3 prasičke polegla, med katerimi je eden bil brez zadnjice, kajti ritno črevó bilo je zaraščeno. Starček, izkušen živinozdravnišk samoúk, vzame nožič, prereže zadnjico (rit) na celem in odpre črevó. Prasiček živi, pa je še bolj korajžen kot druga dva. — Naj je gospodarjem to za poduk, da se ne preplašijo, ako se jim kaj tacega pripetí. Večkrat tudi nožiček pomore. Vem, da učenim živinozdravnikom nič novega ne povem; naznanjam pa vendar gospodarjem to nenavadno prikazen zato, da pomoč ni težka v rokah živinozdravnika ali sicer skušenega moža.“

Gopodarska skušnja.

* Za pokončavanje zemeljskih bolh se priporoča voda, v kateri se je kuhala pèlin. Če se rastline poškopijo s to vodo, umoré se vse bolhe in tudi jajca, če se nahajajo na rastlinah. Te bolhe se zeló rade držé pod kožo kolcev, ki se nahajajo v vrtilih, zatoraj naj se koli olupijo, da bolhe čez zimo nimajo zavetja.

Nove postave.

Postava in službeno navodilo za c. k. žandarstvo v našem cesarstvu.

Ravnokar smo navedeno postavo, ki za žandarstvo dandanes veljá v našem cesarstvu, dobili v slovenskem jeziku v roke.

Ker skušnja uči, da so ljudstvu v mestih in na kmetih le malo znane pravice in dolžnosti žandarjev, in se je zarad tega že marsikaka nesreča pripetila, zato utegne koristno biti, ako v poduk našim ljudem podamo nekoliko odlomkov te postave, ki je 26. svečana t. l. cesarjevo potrjenje dobila. *)

Iz splošnih propisov:

Namen žandarstva je, da ohranjuje javno varnost, red in pokoj; njega vpliv na krajevno-policijske reči bodi praviloma samo v tem, da na-nje pazi in da občine (soseske, komune) podpira.

V vojaških, ekonomnih in upravnih rečéh ono stoji pod svojimi vojaškimi načelniki, gledé javne varnostne službe pod c. k. političnimi okrajnimi in deželnimi ob-

*) Primerjaje nemški izvirnik s prevodom slovenskim smo zopet radostni zapazili, kakošen mojster je gospod Cigale v prestavljanji postav. Naj beró obeh jezikov zmožni rojaki naši žandarsko postavo, pa izvirnik primerjajo s prevodom, in v svesti smo si, da bode vsak rojen Slovenec postavo bolje razumel kakor izvirnik, nasproti mnogim prevodom, pri katerih, da jih razumemo, moramo večkrat na pomoč vzeti nemški izvirnik. Poleg jasnosti prestave pa človeku tudi to dobro dé, da se ne nahajajo v Cigaletovih spisih one neupravičene in zato neslane novotarije v pisavi, s katerimi se dandanes „producirajo“ nekateri slovenski pisatelji, mislé, da s tem kažejo velikansk „napredek“! Če — razen družega — v nekaterih spisih vse mrgolí onih *j, j, j*, nehoté nas ta na koncéh besedí prisiljeni *j* vsak hip opominja izreka neke glasovite nemške zabavljičice: „und der Zopf, der hängt ihm hinten“, ki bi se v teh slučajih smela prevésti v: „und das *j*, das hängt ihm hinten.“

Vred.